

Afet Sonrası İyileştirmede Sosyal Boyutlar

Gülgün Tezgider¹

Özet

Afet yönetiminde öncelikli bir gündem, afet sonrası çok sektörlü (fiziksel, sosyal, ekonomik, çevresel) iyileştirme süreç ve uygulamalarının afet öncesi zarar görülebilirlikler ve afet risk azaltmayla birlikte değerlendirilmesi, afet risk yönetiminin iyileştirme süreçlerine dahil edilmesi ve bu süreçlerin riskten haberdar sürdürülebilir kalkınma önlemleriyle birlikte ele alınmasıdır. Afet sonrası iyileştirmede, afet öncesine göre daha üstün standartların bütünlük içerisinde gerçekleştirilmesi amacıyla, merkezi ve yerel düzeylerde çok sektörlü iyileştirme planlamasının olası bir afet öncesinde şekillendirilmesi ve uygulama hazırlıkları için çalışmalar yapılmaktadır.

Bu kapsamda, doğa kaynaklı afet sonrası iyileştirme süreçleri ve uygulamalarında ölçülebilen ya da sayısal hale getirilebilen fiziksel, ekonomik, çevresel zarar görülebilirliklerden farklı olarak, ölçülmesi güç ya da mümkün olmayan sosyal zarar görülebilirlikler, dolayısıyla sosyal iyileştirme ile ilgili bilimsel ve uygulamaya dönük çalışmalar henüz yeterince yaygın değildir.

Afet sonrası sosyal iyileştirme afetin oluşmasında ve sonrasında etkili olan karmaşık sosyal boyutların anlaşılması, yerel sosyal faktörlerin tüm iyileştirme alanlarıyla olumlu-olumsuz etkileşiminin değerlendirilmesi ve uyum sağlanması, iyileştirme süreçleri ve uygulamalarının yerelleştirilmesi (lokalizasyon), yerel ve sosyal iyileştirmeye ilgili bilgi ve verilerin tanımlanarak, afet öncesinde hazırlanacak bütünlüklü iyileştirme planlarında yer verilmesi bakımından güncel bir çalışma konusudur.

Giriş

Afetler ve Afet Yönetimi dinamik, değişken ve sürekli gelişen bir öğrenme, araştırma, geliştirme ve uygulama alanıdır; bu kapsamda uluslararası genel kabul gören bilgi, tanım, yaklaşım, standart ve uygulamalar sürekli gelişmekte, yenilenmekte ve bu süreçler doğrudan ya da dolaylı

1 Ankara Üniversitesi SBF mezunu/1978, Emekli, Acil Destek Vakfı (ADV) Yön.Kur.Bşk., tezgider@adv.org.tr, gulguntezgider@gmail.com

olarak çok çeşitli faktörlerden etkilenmektedir. Bu faktörler arasında, yerleşimlerde mevcut ve gelişmekte olan afet tehlike ve risklerinin çeşitliliği, afet geçmişinin ve edinilen derslerin varlığı; ülkelerin kalkınma düzeyleri, fiziksel, sosyal, ekonomik, çevresel ve idari özellikleri; bilim dallarına özgü kavram ve yaklaşım farklılıkları; bilimsel çalışmalar ile saha uygulamaları ve yerel bilgi arasındaki uyum ya da uyumsuzluklar; çalışma yaşamındaki olağan kurumsallaşma, faaliyet ve güvenlik standartları ile afet yönetimi düzenlemeleri arasındaki benzerlik ve farklılıklar sayılabilir.

Afetleri çoğu zaman doğa kaynaklı bir tehlike tetikler. Ancak, doğa olayının kendisi afet değildir; tehlikenin risk oluşturması ve afete dönüşmesi, insan faaliyetiyle, ortamı olumsuz etkileyen (fiziksel, sosyal, ekonomik, kültürel koşullar, yönetim ve toplum davranışları vd.) koşullarla yakından ilgilidir. Afetlerin oluşmasında olduğu gibi önlenmesinde, kayıp ve zararların azaltılmasında da insan faaliyeti etkilidir. Günümüzde hiçbir toplum afetlere yol açabilecek tehlikelerden tümüyle uzak değildir, ancak bu tehlikelerin risk oluşturmasını ve afete dönüşmesini kaynak ve olanakları ölçüsünde önleyebilir ya da kayıplarını mümkün olan en az düzeye indirebilecek şekilde önlem alabilir. Tehlikeye maruz kalmanın, zarar görebilirliğin, afet risklerinin önlenmesi ve azaltılması ise toplumun tüm kurum ve kesimlerinin uygulayacağı önlemlerin başarısıyla ilgilidir.

Günümüzde afet risklerinin belirlenmesi ve değerlendirmesi çalışmalarında, özellikle iklim değişikliğinden kaynaklanabilen olumsuz etkiler ve hızlı kentleşme sürecinin, demografik, sosyal, ekonomik eğilimlerin doğal kaynaklar üzerindeki baskıları ve doğa kaynaklı tehlikelerle etkileşiminin olumsuz sonuçları temel etkenler öne çıkmaktadır. Özellikle başta çok boyutlu yoksulluk olmak üzere temel afet risk faktörlerinin azaltılması çerçevesinde, zarar görebilirliğin, afet risklerinin azaltılması ve afetlerin önlenmesi günümüzde bir kalkınma sorunu olarak değerlendirilmekte, sürdürülebilir kalkınmanın sadece bir unsuru değil, ön koşulu olarak kabul edilmektedir. Bu süreçlerde, olası bir afet sonrası iyileştirmenin afet türüne göre, yerel özellikler ve sosyal zarar görebilirlikler dikkate alınarak, sürdürülebilir nitelikte önceden planlanması ve yerel uygulama kapasitesinin geliştirilmesi ise iyileştirme ile varılmak istenilen sonuçların sağlanmasında belirleyici önem kazanmaktadır.

Bu çalışmada, akademik ve kurumsal inceleme ve araştırmaların yanı sıra doğrudan saha uygulama ve gözlemlerine dayanılarak, afet sonrası iyileştirmenin gelişimi, çok sektörlü, bütünlüklü iyileştirmenin sosyal boyutları, afet öncesi ve sonrası sosyal zarar görebilirlik ve sosyal iyileştirmenin birlikte değerlendirilmesi, kapsayıcı, katılımlı yaklaşımla

iyileştirmenin yerelleştirilmesi (lokalizasyon) ve önceden planlanması gerekleri konu edilmektedir.

1. Afet Sonrası İyileştirmenin Gelişimi

Afet Yönetimi kavram ve uygulamalarının gelişimi, doğa olaylarının farklı yaklaşımlarla açıklanması, tehlikelerin fiziksel özelliklerine göre tanımlanması, afet türlerinin çeşitli kıstaslarla adlandırılması ve sınıflandırılması, afet tanımının kayıp sayısı, ortaya çıkış şekli ile ilişkilendirilmesi, toplum üzerindeki çok yönlü etkisinin araştırılması vb. farklı süreçlerden geçerek, afet risk azaltmaya, toplumun afete direnç ve dayanıklılığını² geliştirmeye, riskten haberdar sürdürülebilir kalkınmayla bütünleşmeye uzanan bir tarihi kapsamaktadır.

2.Dünya Savaşı ve onu izleyen Soğuk Savaş yıllarında, doğa kaynaklı afetlerin incelenmesine yönelik (geçmiş 1930'lara uzanan) akademik ve uygulamalı çalışmalar nispeten geri planda kalırken, değişen uluslararası konjonktür, hızlı kentleşme, sanayileşme ve nüfus artışı ile birlikte afet tehlike ve risklerine maruz alanların ve nüfusun artışı, yaşanan afetlerin yol açtığı ağır kayıplar ülkeleri afetler karşısında daha sistemli önlemler almaya yöneltmiştir. Afet yönetiminin ağırlıklı olarak müdahale odaklı geliştiği 1970'ler ve sonrasında, afetlerin ve afet kayıplarının sayı ve tür olarak artışı afet öncesi planlama ve uygulamaların, yeni mekanizmaların geliştirilmesi ihtiyacını öne çıkarmıştır. Mühendislik dallarında afetlerin fiziksel ve yapısal etkileri ile ilgili çalışmaların artması, aynı afetin aynı ya da farklı yerlerde ve farklı yapılar üzerinde değişik etkilerinin belirlenmesi ve uygun önlemlerin geliştirilmesi; sosyal bilimlerde yapılan araştırma ve çalışmalarda yalnızca yapıların değil insanların, toplumun da afete karşı güçlendirilmesi gereğinin öne çıkması bilimin ve toplumun dikkatini afetlerin kaçınılmaz olup olmadığı üzerinde yoğunlaştırmıştır.

Afetlerin fiziksel, sosyal, ekonomik, çevresel zarar görülebilirlikler ve ülkelerin kalkınma düzeyleri, iklim, nüfus, kamu yönetimi, kültürel vd. özellikleri ile ilişkileri ön plana çıkarken, afetlerin oluşmasında ve önlenmesinde, kayıp ve zararların azaltılmasında insan faaliyetinin etkisi daha somut olarak anlaşılmaya başlamıştır. Afetlerin “doğal” olmadığı, afet riskinin insan faaliyetinin doğrudan bir sonucu olarak ortaya çıkabildiği, Birleşmiş Milletler (BM) Afet Risk Azaltma Ofisi (UNDRR) tarafından

2 Bu çalışmada, operasyonel tanımla, afete dayanıklılık (*resilience*) ifadesi ile, maruz kalınan olumsuz dış etkenle zamanında, etkili biçimde baş edebilirlik (direnç/*resistance*), daha uzun dönemli fiziksel, sosyal, ekonomik, çevresel değişiklik (uyum geliştirme/*adaptation*) ve tüm sistemle ilgili değişiklikler yapılarak daha kalıcı dayanıklılık (dönüşüm/ *transformation*) süreçlerine işaret edilmektedir.

şu ifadeyle paylaşılmaktadır: “Doğal” afet diye bir şey yoktur, sadece doğal tehlikeler vardır. (*There is no such thing as a ‘natural’ disaster, only natural hazards.*)³ Afetlerde uğranılan büyük kayıplar karşısında, özellikle 1980’lerden itibaren, o sırada özellikle afet sonrası müdahale ve yardıma odaklı olan politikalar sorgulanmaya başlanmış, dikkatler önceden alınacak önlemlerle afet risklerinin önlenmesi ve azaltılmasına, afete hazırlık, müdahale ve iyileştirmenin ilgili tüm tarafların katılımıyla güçlendirilmesine çevrilmiştir.

Günümüzde afet sonrası iyileştirme bakımından ana gündem çok sektörlü (fiziksel, sosyal, ekonomik, çevresel) iyileştirme süreç ve uygulamalarının afet öncesi zarar görebilirliklerle birlikte değerlendirilmesi, afet risk azaltma ve riskten haberdar sürdürülebilir kalkınma (*risk-informed sustainable development*) önlemleriyle bütünlük içerisinde ele alınmasıdır. Söz konusu gelişmelerde, günümüzde artan afet kayıp ve zararlarının niteliği ve sonuçlarının kalkınmış ülkelere kıyasla, kalkınmakta olan ülkeler bakımından çok daha ağır olması temel bir etkidir. Kalkınmış ülkeler, afet halinde kısa dönemli büyük ekonomik kayıplar yaşarken, orta ve uzun dönemde ağır kayıplardan kaçınabilmektedir. Kalkınmakta olan ülkeler ise fiziksel, idari, ekonomik bakımdan gerekli altyapı, sistem, mekanizmaların geliştirilmesi ve denetimi için kaynak ve kapasitelerinin daha sınırlı olduğu koşullarda, afetlerde ağır can kayıplarına, fiziksel, sosyal, ekonomik, çevresel yıkımlara uğramaktadır; ekonomik ve sosyal kalkınma süreçlerinde uzun dönemli ertelemeler yaşamaktadır.

Bu çerçevede, mevcut ve gelişmekte olan afet tehlike ve risklerinin çeşitliliği, yerel afet geçmişinin ve edinilen derslerin varlığı, bilimsel çalışmalar ve saha uygulamaları ile yerel bilgi arasındaki uyum ya da uyumsuzluklar vd. faktörlerden de hareketle, afet yönetiminde geçmişte ağırlıklı olarak kalkınmış ülkelerde geliştirilen, tekrarlayan çizgisel-döngüsel yaklaşımlar yerine, kalkınmakta olan ülkelerin ihtiyaç ve yerel özelliklerine daha uygun, afet risk azaltma ve sürdürülebilir kalkınma ile bütünlüklü yaklaşımlar öne çıkmaktadır.

2. Afet Sonrası İyileştirmede Küresel Gündem

2015 yılında Japonya’nın Sendai kentinde düzenlenen Birleşmiş Milletler (BM) Afet Risk Azaltma 3. Dünya Konferansı’nda kabul edilen Afet Risk Azaltma için Sendai Çerçevesi/2015-2030 (*Sendai Framework for Disaster Risk Reduction-SFDRR*), güncel ve uluslararası genel kabul gören “Öncekinden

3 BM Afet Risk Azaltma Ofisi/UN Office for Disaster Risk Reduction/UNDRR: <https://www.undrr.org/our-impact/campaigns/no-natural-disasters>

Daha İyisini Kurmak” (*Build Back Better-BBB*) yaklaşımıyla küresel vizyonu oluşturmuş; “afetten önce hazırlık yapılmasını gerektiren müdahale ile iyileştirme, rehabilitasyon ve yeniden inşa süreç ve uygulamalarının -afet risk azaltmanın kalkınma önlemleriyle bütünleştirilmesi, ulusların ve toplumların afete dirençli, dayanıklı hale getirilmesi dahil olmak üzere-öncekinden daha üstün standartlarda gerçekleştirilmesinin” kritik öneme sahip olduğuna işaret etmiştir. (SFDRR, Eylem Önceliği-4).

2015 yılında Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi’nde açıklanan BM Sürdürülebilir Kalkınma 2030 Gündemi (*2030 Agenda for Sustainable Development*) çerçevesinde günümüzde kapsayıcı kalkınmanın (*inclusive development*) gereği olarak ifade edilen “Kimseyi Geride Bırakmadan” (*Leaving No One Behind*) yaklaşımıyla, yoksulluğun her biçimi ve boyutuyla ortadan kaldırılması başta olmak üzere temel risk faktörleri, afet risk azaltma ve insani yardım ile kalkınma süreç ve faaliyetlerinin ilişkilendirilmesi de uluslararası afet yönetimi politikaları bakımından özellikle önemlidir. Aynı yönde, en kapsamlı olarak BM Sürdürülebilir Kalkınma 2030 Gündemi ve Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi amaç ve hedeflerinin tüm ulusları, tüm halkları, tüm toplum kesimlerini kucaklamasından hareketle, küresel düzeyde gündemde olan “Tüm Toplum” (*whole-of-society*) yaklaşımı, afet risk azaltma ve kalkınma süreçlerinde olduğu gibi, afet sonrası iyileştirme süreçleri bakımından da önceliklidir. Bu süreçlerde paydaşlar olarak devlet, kamu, özel, sivil sektörler, yerel yönetimler ve akademik çevrelerin, bütünlüklü yaklaşımla, her zamankinden güçlü, etkili yer alması esastır ve ilk önce en geridekiler, zarar görebilirliği yüksek, dezavantajlı grup/kesimler güçlendirilmelidir.

Günümüzde doğa kaynaklı afet sonrası iyileştirme süreçleri ve uygulamalarında, fiziksel, sosyal, ekonomik, çevresel bakımlardan eskiye (afet öncesine) göre daha üstün standartların bütünlük içerisinde öngörülmesi ve gerçekleştirilmesinde temel bir sorun somut, ölçülebilir ya da sayısal hale getirilebilen diğer zarar görebilirliklerin aksine, ölçülmesi güç ve çoğu kez mümkün olmayan Sosyal Zarar Görebilirlik (*social vulnerability*) ve dolayısıyla Sosyal İyileştirme (*social recovery*) ile ilgili bilimsel ve uygulamaya dönük çalışmaların henüz yeterince yaygın olmamasıdır.

3. Sosyal Zarar Görebilirlik ve Sosyal İyileştirme

Sosyal iyileştirme süreçleri ve uygulamalarıyla, afetin oluşmasında ve sonrasında etkili olan karmaşık sosyal boyutların anlaşılması, gözle görülmeyen, sayıya dökülemeyen kayıpların kapsamlı neden-sonuç ilişkileri ile dikkate alınması, zarar gören sosyal ilişkiler ve sosyal iletişimin

onarılması, yerel sosyal özelliklerin tüm iyileştirme alanlarıyla olumlu-olumsuz etkileşiminin değerlendirilmesi ve uyum sağlanması gündemdedir. İyileştirmenin yerelleştirilmesi (lokalizasyon), sosyal iyileştirmeyle ilgili bilgi ve verilerin tanımlanması ve afet öncesinde hazırlanacak bütünlüklü iyileştirme planlarında yer verilmesi güncel bir çalışma konusudur. Buna karşılık, afet sonrası sahada, kısa ve orta vadeli ihtiyaçları dikkate alan mevcut uygulamalarda sosyal iyileştirme çoğu kez, fiziksel, ekonomik, çevresel iyileştirme önlemlerinin bir uzantısı şeklinde ve kültürel-sosyal hizmetler sektörü (psikososyal destek, kültür, sanat, spor, meslek edindirme, yaygın eğitim faaliyetleri vd.) olarak sınırlanmakta, çok sektörlü iyileştirmenin yerel, sosyal ve uzun vadeli boyutları bütünlük içerisinde henüz yeterince değerlendirilememektedir.

Afet sonrası iyileştirme süreçleri, yakın zamana kadar, ağırlıklı olarak fiziksel çevrenin görünür ve olabildiğince hızlı iyileştirilmesi temelinde, özellikle barınma/konut/yapı ihtiyaçlarının karşılanmasına endekslenen aşamalar olarak ve ilgili merkezi kurumlar tarafından alınan kararlarla şekillendirilmiştir. Ancak günümüzde iyileştirmenin, afet öncesi ve afet sonrası yerel koşulların şekillendirdiği; her alanda ve her düzeyde (birey, hane, kurum, kuruluş, işletme vd.) yerel paydaşlarla iletişimi ve etkileşimi gerektiren, içeriği ve süresi afetin türüne, boyutuna, etkisi ve sonuçlarına, yerel ihtiyaç, kaynak ve özelliklere bağlı olarak gelişen; çok boyutlu ve bütünlüklü sosyal süreçler olarak değerlendirilmesi ve önceden planlanması söz konusudur. Bu süreçlerde, kapsayıcı ve katılımlı yaklaşımla afet öncesi ve sonrası sosyal zarar görebilirlik ve sosyal iyileştirmenin birlikte değerlendirilmesi esastır.

3.1 Sosyal Zarar Görebilirlik

Afet Yönetimi bakımından, genel kabul gören yaklaşımla, Zarar Görebilirlik (*vulnerability*) bireyin, topluluğun, varlıkların ya da sistemlerin tehlikelerin etkilerine karşı savunmasızlığını artıran fiziksel, sosyal, ekonomik ve çevresel faktörlerin ya da süreçlerin belirlediği koşullar olarak tanımlanmaktadır (UNDRR). Zarar görebilirlik, operasyonel tanımla, yerleşimlerde fiziksel, sosyal, ekonomik ve doğal çevre farklılıklarının yaşam koşullarında, toplumsal kaynak ve fırsatlara ulaşmada eşitsizliğe, dengesizliğe, yetersizliğe yol açtığı durum ve ortamlarda, farklı düzeylerde (birey, hane, kurum, yerleşim vd.) maruz kalınan afet tehlikesi karşısında karşılaşılabilecek potansiyel kayıpları ifade etmektedir. Zarar görebilirlik, tehlike türüne ve duruma/ortama göre, yerel özellikler ve tehlikeye maruzluk bağlamında ele alınmalıdır.

Afet Yönetimi bakımından, Sosyal Zarar Görebilirlik (*social vulnerability*), "bireylerin ve toplumun, psikolojik, sosyolojik ve demografik faktörler

nedeniyle maruz kalabilecekleri, ölçülmesi güç ve hatta imkansız olan, hasar veya zarar görülebilirlik derecesi”dir (AFAD). Bu tanım, aynı zamanda, etki ve sonuçları bakımından fiziksel, ekonomik, çevresel iyileştirme süreçlerinin isabetliliği ve uygulamaların kalıcı sonuçlara ulaşabilmesinde belirleyici olan sosyal boyutlara işaret etmektedir. Bir başka deyişle, sosyal zarar görülebilirlik durumu/seviyesi hem afet kayıplarında hem de iyileştirme sonuçlarında etkili olmaktadır.

Yerleşimlerde maruz kalınan afet tehlike ve riskleri, fiziksel, ekonomik, doğal çevre koşullarına ve sosyal yapı özelliklerine göre farklılık gösterebilmektedir. Sosyal yapı özellikleri farklı disiplin ve ortamlarda, farklı bileşenlerle ifade edilmekle birlikte, genel olarak, yerleşim ve hane düzeyi demografik, sosyo-ekonomik, kültürel özellikler (hanchalkı büyüklüğü, yaş ve cinsiyet, gelir kaynağı ve düzeyi, konut tipi ve sahipliği, eğitim düzeyi, sağlık durumu, iletişim ve ulaştırma araç/ımkınları, istihdam/işsizlik, sosyal güvenlik, borç-taksit ödeme, yatırım-tasarruf sahipliği, sosyal ve kültürel faaliyetlere katılım, vd.) dikkate alınan başlıca ortak faktörlerdir.⁴

Etki ve sonuçları itibarıyla (refah ya da yoksulluk-yoksunluk) afet zarar görülebilirlik ile doğrudan ilişkili olan sosyal boyut özelliklerinin çok sektörlü ölçülmesi için yerel (il/bölge düzeyi), ulusal ve uluslararası çeşitli çalışmalar, örneğin sosyal zarar görülebilirlik endeksi (*social vulnerability index/SVI*) geliştirme, sürekli gündemdedir. Disiplinler arası (multidisipliner) yaklaşımla geliştirilen söz konusu çalışmalarda kullanılan model, değişken, parametre ve göstergeler farklı ülkelerde/yerleşimlerde, uygulandığı yer, zaman ve diğer etmenler bakımından aynı şekilde geçerli ya da yeterli olmayıp, farklı yöntem, içerik ve yaklaşımlar gerektirebilmektedir.

3.2 Sosyal İyileştirme

Afet sonrası için iyileştirme planlarının, yerel ve ulusal düzeylerde sosyal zarar görülebilirlikler ile afet risk azaltma ve sürdürülebilir kalkınma ilişkisine işaret eden somut verilerden hareketle, kısa-orta-uzun vadeli etki ve sonuçlar dikkate alınarak, olası bir afet öncesinde hazırlanabilmesi sosyal iyileştirme bakımından özellikle önem taşımaktadır.

4 Uluslararası istatistiklerde (Avrupa-Eurostat) daha önce yayımlanan maddi yoksunluk (*material deprivation*) tanımı 2015 itibarıyla revize edilerek, tanıma sosyal yoksunluk (*social deprivation*) kriterleri de dahil edilmiştir; bu kapsamda maddi ve sosyal yoksunluk oranı, hane düzeyinde belirlenen 13 maddenin en az yedisini karşılayamayanların oranı olarak tanımlanmaktadır. Söz konusu 13 değişken, otomobil sahipliği, ekonomik olarak beklenmedik harcamaları yapabilmek, evden uzakta bir haftalık tatil masrafını karşılayabilmek, kira, konut kredisi ve faizli borçları ödeyebilmek, iki günde bir et, tavuk, balık içeren yemek yiyebilmek, evin ısınma ihtiyacını karşılayabilmek ve mobilyaları eskidinde değiştirebilmek durumudur. (TÜİK, Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri, 2023)

Afetin gözle görülen can kayıpları, yapı ve altyapı hasarları, ekonomik ve çevresel kayıplarının yanı sıra, ilk bakışta “görünmeyen”, hemen anlaşılabilen ve tüm sektörlerle bağlantılı başlıca sosyal kayıp ve zorluklar şöyledir:

- Afete doğrudan maruz kalanların fiziksel, sosyal, ekonomik ve psikolojik olarak daha önce karşılaşmadıkları zor koşullarda, hayatlarını yeniden kurmanın sorunları ve güçlükleri,
- Afet sonrası toplumsal ve aileler arası dayanışmanın zayıflaması, kırılması ve çözülmesi, sosyal ilişki ağlarının (aile, akraba, komşuluk, mahalle, köy, çalışma, meslek, vd. ilişkilerini) olumsuz etkilenmesi,
- Afetzedelerin buldukları yerleşimde zorunlu yer değiştirmek ya da göç etmek zorunda kalması; afet sonrası en güç ve acılı dönemlerinde sosyal çevrelerinden ayrı düşmeleri,
- Afetzedelerin kişilik haklarına, fiziksel ve psikolojik güvenliğine, onuruna, mahremiyetine, aile bütünlüğüne, yerel kültür ve inanç hassasiyetlerine gerekli saygının her zaman gösterilmemesi;
- Afet öncesi sahip oldukları düzenli geçim kaynaklarını kaybeden afetzedelerin de bir anda yoksullukla ve diğer ağır sorunlarla karşılaşabilmeleri;
- Afetlerin var olan sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri derinleştirebilmesi; afet öncesi yaşadıkları çevrede sosyal ve ekonomik bakımdan daha güçsüz konumdaki birey ve ailelerin de afette daha fazla zarar görme riskiyle karşı karşıya kalması.

Afet sonrası iyileştirmenin kısa-orta-uzun vadede sosyal etkilerinin ve sonuçlarının belirlenmesini esas alarak, afetten etkilenen yerel nüfusun aktif katılımıyla, riskten haberdar sürdürülebilirlikle şekillendirilmesi, hak temelli bir taleptir. Bu kapsamda, afetin boyutuna bakılmaksızın afetzedelerin onurlu yaşama, insani yardım alma, korunma ve güvenli yaşama hakkına saygı önceliklidir. Afet halinde, insan haklarının gözetimi ve korunması her zamankinden daha önemlidir; çünkü afet sonrası olağandışı ortam ve koşullarda hak ihlallerin daha sıkça ortaya çıkması söz konusu olabilmektedir. Sosyal iyileştirme süreçlerinde afetzedelerin özellikle yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkının, sosyal ve ekonomik haklarının korunması esastır ve bu hakların korunması kamu yönetiminin, ilgili kurum, kuruluş ve birimlerin sorumluluğundadır.

Afet sonrası sosyal kayıpları göz önünde bulundurarak, sosyal iyileştirme için temel dayanaklar arasında insan odaklı, hak temelli yaklaşım, katılımı

yönetim ve kapsayıcı yönetim özellikle öne çıkmaktadır. Bu çerçevede, saha gözlemlerinden hareketle, sosyal iyileştirme kapsamında öncelik taşıyan konulara şu örnekler verilebilir:⁵

- Merkezi, yerel ve sektörel düzeylerde, idari, teknik, sosyal tüm faaliyetlerde iyileştirmenin her yönüyle insan odaklı olarak ve mümkün olduğu kadar önceden planlanması; afet yönetimi süreç ve uygulamalarında fırsat eşitliği, sosyal adalet, etkili katılım hakkı, sosyal güvenlik ve kamu hizmetlerinden yararlanma koşullarının sağlanması;
- Acil müdahale aşamasından başlayarak gerçekleştirilecek iyileştirme uygulamalarında tüm afetzedelere ulaşılması, şeffaf ve adil bir yaklaşımla, hiçbir biçimde ayrımcılık yapılmaması; acil, kısa, orta, uzun vadeli önceliklerin şekillendirilmesi; uygulamaların etkili yerel katılım ve kurumlar/sektörler arası koordinasyonla, afetzedelerin hayatına orta-uzun vadeli muhtemel çok boyutlu etkisinin, sonuçlarının önceden dikkate alınması;
- Afetzedelerin yasal haklarını öğrenme ve kullanma, istek, talep ve şikayetlerini iletme konusunda görevli başvuru makam ve adresleri konusunda eksiksiz bilgilendirilmesi; afet sonrası yasal haklarını kullanmada sorunlar yaşaması muhtemel afetzedelerin (eşini/ebeveynini kaybedenlere mirasçı baskısı, defin kayıt hataları, okuryazar olmayanların yasal süre ve tebligatları izleyememeleri, vb.) özel olarak bilgilendirilmesi, izlenmesi ve desteklenmesi;
- Barındırma/konut planlamasında zorunlu yer değiştirmenin asgari düzeyde tutulması, afetten etkilenen nüfusun sosyal ve doğal çevre desteğinin korunarak, ikincil travmaların önlenmesi; sosyal ilişki ağlarının (aile, akraba, komşuluk, mahalle, köy, çalışma, meslek ilişkilerinin) mümkün olduğunca zarar görmemesi, sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi, olası çıkar çatışmalarının engellenmesi;
- Barınma ortamlarında özel hayatın dokunulmazlığı, aile birliği ve bütünlüğünün korunması; kişi ve hanelerin özel durum (kronik hastalık, engellilik vd.) ve ihtiyaçlarına göre öncelikli yerleştirme yapılması; aile içi şiddet, taciz ve angaryanın önlenmesi;
- İyileştirme destekleri talep odaklı geliştirilerek, afet öncesi sahip oldukları düzenli geçim kaynaklarını kaybeden afetzedelerin

5 Bu çalışmada yer verilen saha gözlemleri, ağır kayıplı depremler sonrasında (özellikle 17 Ağustos 1999 Marmara, 12 Kasım 1999 Düzce-Kaynaşlı, 1995 Afyonkarahisar-Dinar, 1992 Erzincan, 1976 Van-Muradiye, 1975 Diyarbakır-Lice, 1970 Kütahya-Gediz, 1966 Muş-Varto depremleri) kamu/sivil saha çalışması bilgilerine dayanmaktadır.

hayatlarını kendi imkanlarıyla sürdürebilecek duruma gelmelerinin, geçim kaynaklarının sürdürülebilirliğinin desteklenmesi; afet öncesi yaşadıkları çevrede sosyal ve ekonomik bakımdan daha güçsüz konumdaki birey ve ailelerin afette daha fazla zarar görmesinin önlenmesi;

- Afettede nüfusun sosyal bakımdan zarar görebilirliğinin önlenmesinde yerel destek mekanizmaların (yerel idari, mesleki, sosyal, ekonomik, sivil yapılar/birimlerin) önemi dikkate alınarak, karar, süreç ve uygulamalara aktif katılımının sağlanması, düzenli bilgilendirme yapılması, görüş alınması; kapsayıcı ve katılımcı bir yaklaşımla, iyileştirme için yerel ihtiyaca uygun yeterli kapasitenin önceden hazır bulundurulması ve erişilebilir olması;
- Afetten etkilenen, görevli/gönüllü yardımcı olanlara kolay erişilebilecek şekilde psikososyal destek verilmesi; dışarıdan gelen kamu personeline yerel koşullarla ilgili yeterli bilgi ve donanım sağlanması; çalışmalarda ilgili tüm kişi ve kurumların temel insan haklarına, etik değerlere, afet halinde uluslararası kabul gören ilke ve standartlara uygun davranmasının gözetilmesi;
- Afet bölgesine merak, yağma, talan, tahrik vd. amaçlı girişlere izin verilmemesi; yardımların ayrımcılık, dini, ticari, siyasi baskı aracı olarak ya da yasal hakların kullanımını engelleme amacıyla kullanılmasının önlenmesi; afet bölgesi ve afetzedelerle ilgili kasıtlı ya da bilinçsizce yayılmak istenen gerçek dışı duyuruların, paylaşımların (“afet efsaneleri”nin) engellenmesi; afet bölgesinden haberlerin iletişim ve medya etiğine uygun gerçekleştirilmesine dikkat edilmesi.

Özü itibarıyla insan hakları ihlali olan “afet efsaneleri”nin (*disaster myths*) engellenmesi, önlenmesi ilgili resmi kurumların denetim görevi olmanın ötesinde, kamu-özel-sivil-akademik, tüm sektörlerden kişi, kurum ve kuruluşlar bakımından toplumsal bir sorumluluk oluşturmaktadır. Geçmişten günümüze, dünyada ve ülkemizde, afete maruz yerleşim/nüfus özgün sosyal, kültürel, mekansal bağları, ortak değer ve davranışlarıyla afet halinde yıkım karşısında mümkün olabildiğince ayakta kalabilme, baş edebilme gayreti gösterirken, afet sonrası iyileştirmenin yerel ve sosyal boyutlarını bilmeden, umursamadan, sorumsuzca hızla yayılan ve “afet efsaneleri” olarak adlandırılan gerçek dışı sözlü, yazılı, görsel paylaşımlar afet bölgesinde süreçlere olumsuz yansımaktadır. İyileştirme süreçlerinde yerleşimin/yerel nüfusun durumuyla ilgili söz konusu sosyal boyutlu çarpıtmalara şu örnekler verilebilir: “Afetten etkilenen kişiler şoktadır, yaşamlarını sürdürme sorumluluğunu almaktan acizdir; tümüyle çaresiz,

düşünemez, iş yapamaz, dağınık haldedir. Afete uğrayan topluluk afet bölgesinden uzaklaşmaya çalışır. Afet bölgesinde her şeye ve hemen ihtiyaç vardır. Afet bölgesinde yerel kurumlar etkili olamamaktadır. Afet bölgesinde her alanda, dışarıdan gelip işleri yoluna koyacak uzmanlara ihtiyaç vardır. Afet sonrası değişikliğin tam zamanıdır. Afettede nüfus-yerleşim dış destekle hemen toparlanabilir...” 1970’ler ve sonrasında Orta ve Güney Amerika ülkelerinde yaşanan ağır deprem kayıpları (1970 Peru, 1972 Nikaragua, 1985 Meksika depremleri vd.) sırasında koşulları daha da zorlaştıran ve benzer şekilde, afet ortamlarında günümüzde de devam eden “afet efsaneleri”nin engellenmesi, başta on yıllardır bu tür asılsız söylemlere karşı uyarılarda bulunan Amerika Kıtası (Pan Amerikan) Sağlık Örgütü (PAHO) ve bağlı olduğu Dünya Sağlık Örgütü (WHO) olmak üzere, afet sonrası sosyal iyileştirme süreçlerinde yer alan ulusal ve uluslararası kurumların, yerel paydaşların sürekli gündemindedir.⁶

3.3 Uygulamada Sosyal Sürdürülebilirlik

Afet sonrası iyileştirme süreçlerinde, hayatı yeniden “normalleştirme” amacıyla, yerel paydaşların (afettede kişi, hane ve kurumların) yeterli katılımı olmadan, zaman baskısıyla fiziksel (yapılı) çevrenin ve ekonominin yeniden düzenlenmesine yönelmek, öncelikli ihtiyaçların karşılanmasında yetersizliklere ve kalıcı çözümlerin ertelenmesine yol açabilmektedir. Özellikle sosyal olarak zarar görebilir konumdaki birey/hane/grupların iyileştirme çalışmalarının/projelerinin faydalarından yararlanamama, yeniden yerleşim ve yoksullaşma riskleriyle karşılaşma, paydaşlar olarak kendileriyle ilgili konularda istişare ve karar alma süreçlerinden mahrum kalma ihtimalleri daha yüksek olabilmektedir. Bu çerçevede, iyileştirme süreçlerinde öncelik verilen yeniden yerleşim planlaması ve uygulamalarında afet risk azaltma bakımından teknik, yapısal ve yasal koşullar ve faktörler dikkate alınırken sosyal boyutların geri planda kalmaması, afetzedelerin afet öncesi yaşama alanlarının, geçim kaynaklarının, hayat standartlarının, uyumlu sosyal ilişki ve iletişim ortamlarının göz önünde bulundurulması, kısaca iyileştirmede “öncekinden daha iyisini kurmak” hedefine uygun olarak afetzedelerin yaşam kalitesinin mümkün olan en üst seviyede korunması, sosyal sürdürülebilirliğin gözetilmesi gerekmektedir.

Afet sonrası iyileştirme uygulamalarında, sosyal boyutların göz ardı edilmemesinin önemine işaretler, yaşanabilecek sorunlara şu örnekler verilebilir: Afetzedeler arasında yerleştirildikleri yeni yerlerde sosyal ve

6 Afet bölgelerine yönelik yarıltıcı paylaşımlarla ilgili WHO/PAHO bilgilendirmelerine örnek: <https://www.who.int/news-room/questions-and-answers/item/emergencies-myths-and-realities-in-disaster-situations>

kültürel, mekansal uyum güçlüklerinin yol açtığı, kalıcı sağlık sorunlarını da tetikleyebilen, yeniden yerleşim stresi (*disaster-related relocation stress*) vakaları yaygınca görülebilmektedir. Afetzedelerin ihtiyacına ve kullanım alışkanlıklarına uygun olmayan yeni (kalıcı) afet konutları ise atıl kalmakta, ikamet amacı dışında kullanılmakta, afetzedeler yine dışarıda kendi imkanlarıyla, sağlıksız koşullarda barınmayı sürdürmektedir. Yine, afet sonrası yeni/yeniden kurulan işletmelerde yerel nüfusun, afet öncesi çalışanların yerine yerleşim dışından gelenlerin istihdamı vd. uygulamalarla yerel ekonomi belirli ölçüde toparlanırken, yerel haneler işsizlik, geçim sıkıntısı, maddi kayıplarla karşılaşabilmekte; yerleşimde huzursuzluk ortaya çıkmaktadır. Bir başka örnek, afet sonrası (depremde yanal atımlı fay hareketi vd. nedenlerle) yerel arazi/parsel mülkiyet sınırlarının, kullanım biçimlerinin değişmesi, tapu/kadastro sorunlarının ortaya çıkması, değişiklik ve düzenlemelerin adil olmadığını düşünen arazi sahiplerinin ilgili kurumlarla hukuki ihtilaf, komşu arazi sahipleriyle gerginlikler yaşamasıdır.

Günümüzde, afet risk azaltma ya da afet sonrası iyileştirme amaçlı olsun, yeniden yerleştirme uygulamalarında sosyal boyutlara kapsamlı biçimde yer verilen, mevcut ve geliştirilecek yaşam alanlarında, “sosyal ilişki ağlarının, toplumsal destek ve dayanışma mekanizmalarının korunmasına, sosyal sürdürülebilirliğe dikkat edilmesine, tasarım ve uygulamaların yerleşimlerin özgün mimari, doku ve mekansal özelliklerine uygun olarak gerçekleştirilmesine” yönelik, etkin paydaş katılımını esas alan çalışmalar gündemdedir. Bu çalışmalara bir örnek olarak, T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı’nın İklim ve Afetlere Dirençli Şehirler Projesi belirtilebilir (2023). Proje çerçevesinde, özellikle zarar görebilir durumda sayılabilecek gruplar örneklenmektedir (reisi kadın olan hane halkları, engelliler, yaşlılar, yoksul ve çok çocuklu haneler, sosyal güvenlik sigortası olmayan bireyler, işsiz genç nüfus, çocuk işçi bulunan haneler, göçmenler/mülteciler/etnik gruplar, geçim kaynakları yapılarla bağlı olan ve yeniden yerleşme sonucu ekonomik ve fiziksel bakımdan kalıcı olarak yerinden edilecek kişi ve gruplar, örneğin apartman görevlileri/kapıcılar) ve Proje kapsamında söz konusu nüfusun zorunlu yerinden edilmeye maruz kalması durumunda sosyal yaşam alanından, sağlık ve eğitim olanaklarından, dayanışma veya sosyal destek ağlarından uzakta kalmasına, giderlerinin artmasına, kentsel yaşama katılma sürecinde risklerin ortaya çıkmasına, yaşam kalitesinin düşmesine neden olabilecek etkilerin giderilmesine ilişkin gerekli önlemlerin alınması ve uygulanmasına işaret edilmektedir.

4. İyileştirmeye Bütünlüklü Yaklaşım

Afet sonrası iyileştirmenin etkili ve sonuç alıcı olabilmesinde, merkezi ve yerel/bölgesel düzeylerde çok sektörlü iyileştirme planlaması ve uygulamaları için afet öncesinde hazırlık yapılması belirleyicidir. Afet sonrasında fiziksel, sosyal, ekonomik, çevresel ortam ve koşulların, eski risklerin yeniden ya da yeni riskler yaratılmadan, güvenli biçimde ve sürdürülebilir kalkınma süreçleriyle bütünleştirilerek iyileştirilmesi ve yeniden yapılanmasıyla ilgili planlanma ve uygulamalar önceden hazırlanmalıdır.

4.1 İyileştirme İçin Önceden Hazırlık

Afet sonrası iyileştirme planlaması için izlenecek yol, yaklaşım ve çerçevenin ulusal/bölgesel/yerel düzeylerde önceden belirlenmesi ve çok sektörlü hazırlıkların yapılması günümüzde kalkınma politika ve planlarının da öncelikli bir gündemidir.

Bu çerçevede, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından onaylanan (31.10.2023) On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028) belgesinde, Afet Yönetimi ile ilgili politika ve tedbirler arasında, afet sonrasında yapılacak iyileştirme çalışmaları için kapasitenin güçlendirilmesi de yer almaktadır. Bu kapsamda, belirlenen çoklu afet senaryolarına göre olası afetlerden etkilenenlerin ve afet bölgesindeki ekonomik ve sosyal hayatın iyileştirilmesi için yapılacak çalışmalara yönelik “Türkiye Afet Sonrası İyileştirme Planı” hazırlığının tamamlanması; afet tehlike ve riski yüksek olan yerler için yerel düzeyde yürütülecek faaliyetleri planlamaya, izlemeye ve değerlendirmeye yönelik “Türkiye Afet Sonrası İyileştirme Planı-Uygulama Planı” hazırlanması söz konusudur. Türkiye Afet Sonrası İyileştirme Planı (TASİP) ve Uygulama Planı (TASİP-UP) hazırlıkları T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) tarafından yapılmaktadır; planlamanın çerçevesi şu şekilde ifade edilmektedir: “Ulusal seviyede hazırlanan TASİP, yaşanan bir afet sonrası hazırlanacak ve uygulanacak yerel/bölgesel iyileştirme planına çerçeve oluşturacak ve rehberlik edecek bir yaklaşımı ortaya koymaktadır. TASİP ile afet sonrasında yapılacak iyileştirme çalışmalarına afet öncesinde hazırlık yapılması sağlarken, afet sonrası iyileştirme yapılacak sektörler, temel görev alanları, alt görev alanları ve bu alt görev alanlarından sorumlu kurumlar belirlenmektedir. Ayrıca, planda alt görev alanlarından sorumlu kurumlar, görev alanları ile ilgili iş adımları, bu iş adımlarına ilişkin iş akış süreçleri ve her iş adımından sorumlu kurumlar da yer almaktadır.”(TASİP, taslak/Ocak 2023)

Planlama hazırlıklarına bir örnek olarak, afet sonrası iyileştirmenin “Öncekinden Daha İyisini Kurmak”(BBB) amacı doğrultusunda geliştirilmesi

yönünde, uluslararası kapsamlı bilgi ve uygulama paylaşımı gerçekleştiren Uluslararası İyileştirme Platformu (International Recovery Platform/IRP)⁷ arşivinde farklı ülkeler, farklı sektörler, farklı alanları konu alan afet iyileştirme çerçevesi (disaster recovery framework) kılavuzlarına yer verilmektedir.

Afet sonrası iyileştirmenin daha etkili olabilmesini sağlamak üzere, bir başka örnek, Uluslararası Kızıllıhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (*International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies/IFRC*) tarafından iyileştirme planlamalarında ulusal hukuk çerçevelerinin geliştirilmesini desteklemek amacıyla, ülke yönetimlerine, kanun koyuculara yönelik kapsamlı “Hukuk ve Afet Sonrası İyileştirme ve Yeniden Yapılanma Literatür Taraması”(2020) çalışmasıdır. Bu çalışmanın devamında, yine IFRC tarafından afet öncesinde ve afet sonrasında yapılması gereken iyileştirme planlamalarının hukuk, politika ve plan boyutlarıyla ilgili uluslararası kapsamlı bir çalışma, “Afet Sonrası İyileştirmeye İlişkin Kanunlar, Politikalar ve Planlar: Çok Ülkeli Sentez Raporu” hazırlanmıştır.(2023)

4.2 İyileştirme Hazırlığında Sosyal Öncelikler

Afet sonrası iyileştirme uygulamalarının bütünlüklü bir yaklaşımla önceden planlanması ve tüm sektörlerde eş zamanlı gerçekleştirilmesi süreçlerinde değerlendirilebilecek sosyal önceliklere şu örnekler verilebilir:⁸

- Afet sonrası iyileştirmede her bakımdan afet öncesine göre daha üstün standartların bütünlük içerisinde öngörülmesi ve gerçekleştirilmesi; afet risk yönetiminin iyileştirme süreçlerine dahil edilmesi; afet risk azaltma önlemlerinin sürdürülebilir kalkınma önlemleriyle bütünleştirilmesi afetten etkilenen yerleşimlerin/nüfusun geleceği bakımından belirleyici önemdedir.
- İyileştirmenin sosyal bakımdan sonuç alıcı olabilmesi için, afet sonrası uygulamaların afet öncesindeki yerel çok sektörlü zarar görebilirliklerle birlikte değerlendirilmesi ve durum/ortam özelliklerine uygun önlemlerin alınması, afetzedelerin yeni koşullarda olası olumsuz

7 Uluslararası İyileştirme Platformu (IRP) 2005’de Japonya-Hyogo’da toplanan BM Afet Risk Azaltma 2. Dünya Konferansı’nda, BM kuruluşları ve diğer uluslararası kuruluşların, merkezi ve yerel yönetimlerin, STK’ların katılımıyla kurulmuştur; Sekreteryası Hyogo/Kobe’dedir. (<https://recovery.preventionweb.net/>)

8 İyileştirme önceliklerinin belirlenmesinde yurt içi ve dışında yaşanan ağır kayıplı depremlerde (özellikle 17 Ağustos 1999 Marmara, 12 Kasım 1999 Düzce-Kaynaşlı, 1995 Afyonkarahisar-Dinar, 1992 Erzincan, 1976 Van-Muradiye, 1975 Diyarbakır-Lice, 1970 Kütahya-Gediz, 1966 Muş-Varto Depremleri) kamu/sivil kişi ve kuruluşların saha gözlem ve tecrübesi dikkate alınmıştır.

etkenlerle baş edebilmesini ve ileriye dönük planlarını kesintiye uğratmadan gerçekleştirebilmesini sağlayacaktır.

- İyileştirme/yeniden yapılanma planlama ve uygulamalarında yer seçimi, konut yapısı ve tasarımı, altyapı vd. başta olmak üzere tüm düzenlemelerde yerleşimin bütün olarak ele alınması; yönetim, fiziksel, sosyal, kültürel ve doğal çevre bütünlüğünün korunması; iklim, mevsim, doğal kaynaklar ve yerel arazi özelliklerine, yerel ekonomi, istihdam ve geçim koşulları ile güvenlik ihtiyacı ve afet risk azaltma gereklerine uygun davranılması esastır.⁹
- Yerel demografik, sosyal, kültürel özelliklerin ve fiziksel, sosyal, ekonomik zarar görebilirliği daha yüksek birey ve grupların korunmasına öncelik verilmelidir. Yerleşimlerde mevcut ve geliştirilecek kamu, özel, sivil sektör sosyal yardım ve destek programları afet risk azaltma çalışmaları ile bütünleştirilmeli; hareketleri fiziksel güçsüzlük, engellilik ya da bakım, koruma, adli zorunluluk nedeniyle sürekli ya da geçici kısıtlı olan zarar görebilir nüfus için afet sonrası toplu koruma ve zarar azaltma önlemleri ve uygun bilgilendirme yöntemleri önceden geliştirilmelidir.
- İyileştirmenin afet türü/boyutu, yerel özellikler ve ihtiyaç/kaynak değerlendirmesine göre, talep odaklı olarak geliştirilmesi; afetzedelerin hayatlarını kendi imkanlarıyla sürdürebilecek duruma gelmelerinin desteklemesi; afet sonrası acil yardım/geçici iyileştirme için yapılan desteklerin sınırlı tutulması ve kaynakların (yatırım, teknik destek vd.) ağırlıklı olarak sürdürülebilir iyileştirmeye yönlendirilmesi kalıcı etkilidir.
- Afet sonrasında ihtiyaçların süreç içerisinde değiştiği, afet bölgesine gönderilen ve gerçek bir ihtiyacın karşılığı olmayan her şeyin yerel sosyal ve ekonomik hayatı olumsuz etkilediği dikkate alınarak, acil yardım süresinin (gıda, yardım malzemesi vb. dağıtımının) kısa tutularak ön iyileştirme ve kalıcı iyileştirme süreçlerine geçiş hızlandırılmalı; çoğunlukla acil müdahale döneminde yoğunlaşan dış destek esas olarak, yatırım gerektiren iyileştirme ve yeniden yapılanma süreçlerine yönlendirilmelidir.
- İyileştirmede afetten etkilenen yerleşimin mekan özellikleri (kırsal, yarı-kırsal, kent merkezi, dış mahalle vd) ve geçimle ilgili fiziksel, sosyal, ekonomik, çevresel kaynak ve varlıklarının afet risk artırıcı/

9 Bu konuda, AFAD Yer Seçimi Genelgesi (03.05.2013/3003) mevzuat düzenlemelerine bir örnektir.

azaltıcı süreçlere etkisi dikkate alınmalıdır. Geleneksel, tarihi, kültürel yapıların sosyal ilişkileri güçlendirici, destekleyici yönlerinin afet yönetimi süreçleriyle bütünleştirilmesi, yerel sosyal ilişki ağlarının ve destek mekanizmalarının güçlendirilmesinde etkilidir.

- Afette zarar gören doğal çevre ve kaynakların afetzede yerleşimin/ nüfusun sağlık, geçim kaynakları ve iyileştirmenin sürdürülebilirliğine etkileri de göz önünde tutularak, afet çevre hasarlarının giderilmesi/ azaltılması ve özellikle fiziksel iyileştirme sırasında çevreye yeni zararlar verilmemesi (konut, işyeri, işletmelerde atık yönetiminin düzenlenmesi, tehlikeli ve tehlikesiz atıklar, hafriyat, inşaat ve yıkıntı atıkları için özel taşıma, ayırma, etiketleme, depolama, sızıntıya müdahale ve bertaraf vd. gerekliliklerine uyulması ve denetlenmesi) dikkate alınmalıdır.
- İyileştirme sürecinde, yerleşimlerde ve kurumlarda birey ve toplulukların afet riski algısını, afet risk önleme, azaltma ve afete hazırlık bilgisini, afetle baş edebilme kapasitesini geliştirmeye dönük sürekli ve sürdürülebilir bilgilendirme yapılması; bilgilendirmenin afet türüne, demografik, sosyal, kültürel, yerel, kurumsal özelliklere uygun yöntem ve araçlarla gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır. Nüfusun özellikle göç alarak arttığı büyük yerleşim birimlerinde yaşayanların afet riskleriyle ilgili farkındalığının geliştirilmesi, sosyal iletişim ve mekansal uyumlarının güçlendirilmesi öngörülmelidir.

5. Afet Sonrası İyileştirmenin Yerelleştirilmesi (Lokalizasyon)

Afet riskini ortaya çıkaran etmenler yerel, ulusal, bölgesel ve küresel düzeyde olabilir; buna karşılık afet riskleri yerel ve kendine özgü özellikler gösterir, afet risk azaltma önlemleri belirlenirken ve uygulanırken bu koşullar öncelikle dikkate alınmalıdır. Bu çerçevede, afetler yerel özellik taşıyor ve afet sonrasında sosyal, ekonomik ve doğal çevre desteğinin mümkün olduğunca korunması esastır. Afet risk azaltma süreçlerinde yerel nüfus ve yerel yönetimlerin aktif katılımı ve sorumluluk alması esastır, yerel uygulamaların hayata geçirilebilmesi için gerekli kapasitenin ve mekanizmaların sağlanması özellikle önemlidir. Bu kapsamda, afet yönetimi bakımından Yerelleştirme (Lokalizasyon), operasyonel olarak, süreç ve uygulamaların belirli bir yerleşimin fiziksel, sosyal, ekonomik, çevresel koşulları, kültürel özellikleri, afet riskleri ve afet geçmişi dikkate alınarak, yerel ihtiyaca etkili karşılık oluşturmak üzere şekillendirilmesi olarak tanımlanabilir.

İyileştirme yerel ve çok yönlü bir süreçtir; afete maruz kalan yerleşim mutlaka yerel nüfus özellikleri, yerel yönetim ve destek mekanizmaları ile

birlikte değerlendirilmelidir. Bu kapsamda, zorunlu yer değiştirmenin asgari düzeyde tutulması ve geçimin sürdürülebilirliği, yerel kapasite ve kaynakların güçlendirilmesi yerel nüfus bakımından en öncelikli başlıklar olarak ortaya çıkmaktadır.

5.1 Yerel Nüfus Özellikleri

Ülkemizde yerleşimler uluslararası standartlara uygun, idari yapı değişikliklerinden etkilenmeyen sürdürülebilir bir yapının geliştirilmesi ve bu düzeyde istatistikler üretilmesi amacıyla sınıflandırılmıştır. Bu yaklaşımla, yerleşim yeri olarak köy ve mahalleler ifade edilmektedir ve kent-kır tanımı mahalle-köy düzeyinde üç sınıftan (yoğun kent, orta yoğun kent, kır) oluşmaktadır.¹⁰ Operasyonel tanımla, aynı coğrafyada, belirli bir zaman diliminde, belirli birimlerde (mahalle/köy) sürekli yaşayan, sosyal ve ekonomik bakımdan birbirine bağıllık ve bağımlılık gösteren nüfusun ortak özellikleri arasında, gerçek ihtiyaçlarını belirleme ve karşılama konusunda bilgi, beceri ve yaratıcılığa sahip olma; kültürel, tarihi, ekonomik koşullarını ve kaynaklarını tanıma, günlük yaşantılarını iyileştirmede bu “ortak miras/varlık”tan yararlanma; birlikte çalışmakta, ortama en uygun yöntem, araç ve kaynakları geliştirmekte tecrübeli olma ve fonksiyonel örgütlenmeler kurma sayılabilir. Bu koşullarda, haneleri/yerleşimi ilgilendiren bir sorun ya da olay hakkında ortak kanaat (kamuoyu) oluşumunda başta, aile, okul, meslek-işyeri, arkadaş-dost çevresi, sosyal, kültürel ve psikolojik koşullar, kitle iletişim araçları olmak üzere çok çeşitli etken rol oynamaktadır.

Bu özellikleriyle, afet sonrası iyileştirme uygulamalarında yerel nüfusun öne çıkan yaklaşım ve değerlendirmelerinin neler olduğu, hangi koşulların etkisiyle şekillendiğinin göz önünde bulundurulması ve bilgi, beceri, katılımının öncelikle dikkate alınması süreçlerin daha hızlı, etkili ve sonuç alıcı gelişmesini sağlayabilecektir. Yerel nüfus yerleşimin bulunduğu fiziksel konum (il merkezine mesafe, liman ya da şehirler arası karayolu kenarında olma vd.) ve ekonomik koşullar (yurt içi ve dışına işgücü göçü vd.) itibarıyla, aynı bölgede, aynı büyüklükte nüfusa sahip yerleşimlerden farklı sosyal özellikler gösterebilir. Yerel nüfusun afet öncesinde dış temas tecrübesine sahip olması afete maruz kalan yerleşimlerde ihtiyaç duyulan dış desteğin yerel paydaşların işbirliğiyle, verimli kullanılması bakımından önemlidir. Diğer taraftan, yerel nüfusun özelliklerini dikkate almayan güçlü bir dış müdahale, yardım amacıyla bile yapılsa, yerel kurumları, destek mekanizmalarını kısmen ya da tümüyle etkisizleştirebilir.

10 TÜİK, Kent-Kır Nüfus İstatistikleri, 2022. Sınıflama, 1 km²lik alanlar (gridler) üzerinden nüfus yoğunluğuna bağlı olarak hesaplanarak, bir alanın kent-kır özelliklerini göstermektedir. (<https://cip.tuik.gov.tr/>)

İyileştirmenin yerleştirilmesi çerçevesinde afet sonrası zorunlu yer değiştirmenin asgari düzeyde tutulması yerel nüfus bakımından en öncelikli konulardandır. Doğa kaynaklı afetler sonrası geçici-sürekli barındırma ile teknoloji kaynaklı afetler sonrasında ve doğrudan insan kaynaklı karmaşık acil durumlarda (*complex emergencies*) ihtiyaç duyulan barındırma arasında farklılıklar bulunmaktadır. Doğa kaynaklı afet/acil durumlarda afetten etkilenen nüfus çoğu kez yaşadıkları fiziksel ve sosyal çevreden, geçim kaynaklarından uzaklaşmamakta ısrarcıdır. Afetin hemen ardından, çoğu yakınları, komşuları, yerel ekipler tarafından kurtarılmış ve güvenli alana geçmiş afetzedeler, daha önce karşılaşmadığı ağır koşullarda, durumu anlamaya çalışmakta ve kayıplarını belirleme, zararın büyümesini önleme gayretindedir; bu aşamada en büyük destek aile, akraba, komşular, doğal ve resmi yerel yönlendiricilerdir. Afetzedeler yaşadıkları yerleşimi, geçici barınma amacıyla bile olsun, bırakmamakta ısrarcı davranabilmektedir; zorunlu olarak tahliye halinde bile, gidenler en kısa sürede geri dönmek eğilimindedirler. Bu bakımdan, afet sonrası geçici/sürekli barındırma planlamasında zorunlu yer değiştirmenin asgari düzeyde tutulması, yeni/yeniden yerleşim koşullarında sosyal çevre desteği ve ilişki ağlarını, sosyal dayanışmayı destekleyici uygulamaların geliştirilmesi dikkate alınmalıdır. Örnek olarak, sahada gözlemlendiği üzere, afet sonrası yeni ortamda kurulan kalıcı konutlarına yerleşmeleri sürecinde hak sahibi afetzedelere aile bütünlüğünü, komşuluk ilişkilerini koruma amacıyla, konutlarını gönüllü olarak karşılıklı değişim olanağı tanınması (konut tesliminde noter çekilişi sonrası “becayış” uygulaması) iyileştirme süreçlerine olumlu yansımaktadır.

Afetin meydana geldiği yerlerde, insanlar çoğu zaman yaşadıkları ortamı terk etmemekte, zorunluluk (örneğin, çok boyutlu yoksulluk) nedeniyle ya da isteyerek, yaşamlarını geçim güvenliği bakımından daha uygun buldukları aynı yerde sürdürmeye devam etmektedir. Afet risk azaltma ve geçim güvenliği arasında yaşamsal bir ilişki söz konusudur: Geçimin sürdürülebilirliği için afet risk azaltma belirleyici bir ön koşuldur; diğer taraftan, geçim koşulları afet risk algısını ve risk karşısındaki davranışları şekillendirmede belirleyici bir etkidir. Yerel nüfus doğal, sosyal, ekonomik, fiziksel koşulların geçimlerini sağlamaya ve sürdürmeye elverişli olduğu, ancak, aynı zamanda, afet tehlikesine maruz yerlerde, çoğu kez afet risklerini bilerek yaşamaktadır. Bu durum, geçimi ağırlıklı olarak arazi koşullarına dayalı, sosyal ve ekonomik bakımdan birbirine bağımlık ve bağımlılık gösteren, düşük ve orta gelir düzeyindeki topluluklar (ve ülkeler) için özellikle söz konusudur. İyileştirmede yerleşimin afet öncesi ve sonrası fiziksel (doğal ve yapıtlı) ve sosyal çevre özelliklerinin analizi ile birlikte geçim güvenliğinin dikkate alınması belirleyicidir.

5.2. Yerel Yönetim ve Destek Mekanizmaları

Yerel nüfusun sosyal bakımdan zarar görebilirliğinin önlenmesinde ve afet sonrası iyileştirme süreç ve uygulamalarının etkili ve sonuç alıcı biçimde gerçekleştirilmesinde yerel destek mekanizmalarının rolü ve önemi yeterince anlaşılmalıdır. Bu mekanizmalar afet halinde bireylerin/ailelerin destek aradığı/bulduğu, örgütlü/örgütsüz çeşitli yerel sosyal yapılar/birimlerdir, örnek olarak, aile, akraba, arkadaş, komşu vb. sosyal birimler; sosyal dayanışma amaçlı kuruluşlar, dini kurumlar; yerel siyasi, idari, mesleki yapılar; yerel ekonomik sistemler sayılabilir.

Afetlerde yerel (kamu-sivil) kurumlar da kayıplar yaşar; yine de toplum için öncelikli bilgi ve güven odağıdır. Yerel kurumlar, afet sonrasında, özellikle afetzedelerin sakinleştirilmesi ve işbirliğine yönlendirilmesinde; yerel ihtiyaçların ve kaynakların tespitinde; acil, kısa, orta, uzun vadeli önceliklerin şekillendirilmesinde; yeniden yapılanmaya yönelik önlemlerin kalkınma vizyonuyla bütünleştirilmesinde merkezi ya da dış destek sağlayan kurumlardan daha bilgili ve etkilidir. Afet sonrasında, dışarıdan gelip işleri yoluna koyacak uzmanlara değil, farklı aşamalarda farklı işler için ve esas olarak kolaylaştırıcı işlevi görecek, yerel meslektaşlarına destek olacak teknisyenlere ihtiyaç duyulmaktadır. Amaç, yerel nüfusun/kurumların afetle ortaya çıkan yeni sorun ve sorumlulukların üstesinden gelebilmesine yardımcı olacak yöntem, teknik bilgi ve kaynağın sağlanmasıdır.

Ülkemizde şehirlerde yerel yönetimin halkla doğrudan ve en yakın temas noktası olan belediyeler, organları seçimle oluşturulan, idari ve mali özerkliğe sahip kamu tüzel kişisi kimliğiyle, mevzuat çerçevesinde, belde sakinlerinin mahalli müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla her türlü faaliyet ve girişimde bulunmakla görevli ve yetkilidir; belediyeler aynı zamanda, yerel düzeyde afet yönetimi ve kalkınma süreçleri bakımından da önemli görev ve sorumluluklar üstlenmektedir.¹¹

Afet yönetimi kapsamında, güncel yaklaşımla, “yerel yönetimlerin vatandaş memnuniyetini gözetken, etkin, hızlı ve kaliteli hizmet sunabilen, afetlere hazırlıklı, iklim değişikliğine dirençli, çevrenin korunmasını önceleyen, teknolojik gelişmelere uyum sağlayan, katılımcı, şeffaf, hesap verebilir ve mali sürdürülebilirliği sağlayan bir yapıya kavuşturulması temel amaçtır. Yerel yönetimlerin afetlerle ve iklim değişikliği ile mücadele kapasitesinin geliştirilmesi sağlanacaktır. Bu doğrultuda, yerel yönetim altyapı tesisleri

11 T.C. İçişleri Bakanlığı verilerine göre, 2024 itibarıyla, ülkemizde 30 büyükşehir belediyesi, 51 il belediyesi, 922 ilçe belediyesi (519'u büyükşehir ilçe belediyesi, 403'ü diğer illere bağlı ilçe belediyeleridir) ve 397 belde belediyesi mevcuttur. Mahalle sayısı 32.247, köy sayısı 18.257, bağlı sayısı 23.810'dur.

yapımında teknoloji ve yer seçimi ile inşa süreçlerinde afet risklerinin dikkate alınmasını sağlayacak mevzuat hazırlanacaktır. Yerel yönetimlerin afetlerle ve iklim değişikliği ile daha etkin mücadele edebilmesi amacıyla finansal destek mekanizmaları oluşturulacaktır. İtfaiye ve zabıta hizmetlerinin afetlerle mücadele kapasitesinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılacaktır.” (On İkinci Kalkınma Planı / 2024-2028).

Yerel yönetim/belediye uygulamalarına dönük bir örnek, “afetlere dirençli kentler oluşturmak için belediye başkanlarına, belirlenen ilkeler çerçevesinde, yönetim süreçleri açısından yol gösterici bir kılavuz” hazırlanmasıdır. T.C. Cumhurbaşkanlığı Yerel Yönetim Politikaları Kurulu himayesinde Belediyeler İçin Hizmet Rehberleri projesi kapsamında hazırlanan Rehber, “afetler yerelden yönetilir” anlayışı çerçevesinde başta risk azaltma olmak üzere bütünlükli afet yönetiminin unsurlarının yerel yönetimler ölçeğinde benimsenmesi için büyükşehir, büyükşehir ilçe ve il-ilçe belediyelerine yönelik hazırlanmıştır. (Afetlere Dirençli Kentler Rehberi, 2020.)

Yerel düzeyde yönetimlerin, bireylerin ve toplulukların afet tehlikeleri karşısında yaşamı daha güvenli ve dayanıklı koşullarda sürdürebilmeleri için gerekli ve ihtiyaca uygun bilgi, eğitim, kaynak, kapasite, destek ve denetim mekanizmalarının oluşturulması, var olanların geliştirilmesi; bu uygulamalar sırasında bilimsel bilginin yerel özelliklerle, gelenek ve davranışlarla, yöreye özgü geçim bilgisi ve tecrübesiyle buluşturulması önemlidir. BM Afet Risk Azaltma için Sendai Çerçevesi (*SFDRR*) başta olmak üzere Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (*SDGs*) ve BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi’nde (*UNFCCC*) vurgulanan bu adımlar, aynı zamanda yerel yönetimlerin afetlerden zarar görebilirliklerin azaltılması, afet risk azaltma direnç ve dayanıklılık geliştirme sorumluluklarına da işaret etmektedir. 2010-2020 yılları arasında, Türkiye’den de belediyelerin katıldığı BM Dirençli Şehirler Kampanyası (*UNDRR Making Cities Resilient/MCR2030*) çerçevesinde dirençli şehirler yol haritasının oluşumunda, stratejik amaçlar ve uygulama esasları, şehirlerin “daha iyisini bildiği, uyguladığı ve planladığı”ndan hareketle belirlenmiştir.¹²

Yerelleştirme yoluyla, yerel paydaşların kapasite ve kaynak bakımından güçlendirilmesi, yerel bilgi, sosyal ve kültürel özellikleri dikkate alınarak afete müdahale ve iyileştirmenin uygunluğu, verimliliği ve etkisini artırma gündemdedir. İyileştirmenin afetzedelerin hayatına kısa, orta ve uzun vadeli muhtemel etkisinin, sonuçlarının dikkate alınması ve yerel kapasitenin, kaynakların en kısa sürede harekete geçirilmesi, desteklenmesi ve denetimi, sosyal iyileştirmeyi hızlandırabilecektir. İyileştirmenin dışa bağımlılığa yol

12 UNDRR Dirençli Şehirler kampanya bilgisi için kaynak: <https://mcr2030.undrr.org/>

açmaması, yerel kapasiteyi güçlendirmeyi ve zarar görülebilirliği azaltmayı hedeflemesi, yerel kalkınmayı da olumlu etkileyecektir. Bu yönüyle, yerelleştirme, insani yardım konusunda yerel paydaşların güçlendirilmesini içeren uluslararası bir sürece de işaret etmektedir. 2016 yılında İstanbul'da toplanan Dünya İnsani Yardım Zirvesi'nde (*World Humanitarian Summit/ WHS*) insani yardım faaliyetinin “Mümkün Olduğu Kadar Yerel, Gerektiği Kadar Uluslararası” (*As Local As Possible, As International As Necessary*) olması gerektiği vurgulanmıştır.

Afet yönetimi bakımından yerel kapasite ve kaynakların geliştirilmesi ve güçlendirilmesinde de önceden hazırlanacak bütünlüklü iyileştirme planlaması belirleyici önemdedir. Bu kapsamda, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), BM İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi (OCHA), Avrupa Birliği Sivil Koruma ve İnsani Yardım Operasyonları Genel Müdürlüğü (ECHO) ve ilgili diğer uluslararası kuruluşlar tarafından özellikle kalkınmakta olan ülkelerde yerel kapasite ve kaynakların güçlendirilmesine, katılımlı yerel iyileştirmeye yönelik rehber çalışmalar, pilot uygulamalar geliştirilmektedir.

6. Felaket Boyutunda Afet Sonrası İyileştirme

Afet sonrası çok sektörlü, bütünlüklü iyileştirme, sıkça meydana gelen ve özellikleri bilinen, “tipik” afetlerden sadece ölçek olarak değil, hem nitelik hem nicelik bakımından çok farklı olan felaket boyutunda afet (*catastrophic disaster*) koşullarında hem afetzedeler hem de iyileştirmeye görevli merkezi/yerel yönetimler ve sivil/özel/yerel paydaşlar bakımından çok daha farklı boyutlar taşımaktadır ve önceden çok farklı hazırlıklar gerektirmektedir.

Felaket boyutunda afet çoğu zaman bölgesel nitelikte olduğu ve aynı bölgedeki çok sayıda yerleşimi eş zamanlı etkilediği için, yakındakiler birbirine yardım edememekte; yerel yönetimlerin, yerel acil durum müdahale birimlerinin (güvenlik, itfaiye, yardım, sağlık vd.) tesisleri ve operasyon merkezleri de genellikle doğrudan etkilenerek müdahalede yetersiz kalmakta; yerleşimlerdeki günlük faaliyetlerin (iş, eğitim, ibadet, etkinlik vd.) ve kritik hizmetlerin (elektrik, su, gaz, iletişim, ulaşım vd.) tümü ya da çoğu ağır ve eş zamanlı kesintiye uğramaktadır. Zorunlu yer değiştirme, dolayısıyla sosyal iletişim ve ilişkilerin kopması, destek ve dayanışmanın tahribi yaygın biçimde gündeme gelmektedir.

Felaket boyutunda afet, yol açtığı fiziksel, sosyal, ekonomik, çevresel yıkım, kayıp ve zararın büyüklüğü ile çok yönlü toplumsal etkileri bakımından, hazırlık, müdahale ve iyileştirmede yerel-bölgesel-ulusal ve uluslararası ölçeklerde, özgün strateji, planlama, kapasite, organizasyon ve değerlendirme gerektirmektedir. Bu çerçevede, ülkelerin tüm tehlikeleri

dikkate alan (*all-hazards approach*) ulusal afet yönetim planlarının yanı sıra, felaket boyutunda afetlere özgü (*catastrophic hazard-incident specific*) hazırlık, müdahale, iyileştirme süreçlerinin etkili şekilde koordinasyonu için merkezi ve yerel planların hazırlanması; felaket boyutunda afet planının genel ulusal afet yönetim planlamasıyla tüm düzeylerde bütünleştirilmesine dönük çalışmalar yapılmaktadır.

Ülke koşullarına göre bu çalışmalar farklılık göstermektedir, örneğin, ulusal düzeyde felaket boyutunda afet planları ayrıca hazırlanmakta (örnek, Avustralya) ya da mevcut ulusal afet planlarının ekleri (örnek, ABD) olarak şekillendirilebilmektedir. Mart 2011'de Japonya'da Tohoku bölgesinde yaşanan Büyük Doğu Japonya Depremi ile tetiklediği tsunami ve nükleer sızıntı felaketi sırasında ülkenin afete hazırlık, müdahale ve iyileştirmede mevcut kapsamlı düzenleme ve uygulamalarının felaketin büyüklüğü karşısında ve özellikle afete maruz yerel yönetimlerin etkisiz kalmasıyla, sistem mevzuat ve uygulama olarak (özellikle yerel birimler düzeyinde) geliştirilmiştir.¹³

Sonuç

Afetler karşısında yerleşimlerde fiziksel, sosyal, ekonomik ve çevresel bakımdan direnç ve dayanıklılık geliştirme, hayatın her alanında ve toplumun her kesiminde afet tehlikeleri karşısında zarar görebilirliğin, afet risklerinin ve kayıplarının azaltılması, bu yönde kalıcı kazanımların sağlanabilmesi ancak bireylerin, hanelerin, kurumların üzerine düşeni yerine getirmesiyle mümkün olabilecek, bir ortak toplumsal sorumluluktur.

Afet sonrası iyileştirme planları için hazırlıkların ulusal ve yerel düzeylerde, afet türü ve özelliklerine göre, afetin fiziksel, sosyal, ekonomik, çevresel ortam ve koşullara olası tüm doğrudan ve dolaylı etkileri, yol açabileceği erken ve sonraki kayıp ve hasarlar, ikincil tehlikeler ve önlemler belirlenerek, afet risk yönetimiyle, merkezi ve yerel kalkınma planlarıyla bütünleştirilerek önceden yapılması ve güncellenmesi gündemdedir. İyileştirme planlamasının tüm süreç ve uygulamalarında yerel ve sosyal boyutların azami ölçüde dikkate alınması, bilimsel çalışmalar ile saha uygulamaları ve yerel bilgi arasında uyum ve koordinasyon sağlanması belirleyici önemdedir.

Afet sonrası iyileştirme hazırlıkları ve planlarının amacına uygunluğu, kamu, özel, sivil, akademik kurum ve kuruluşların, bilimsel bilgiye ve saha gerçeklerine uygun sonuç alıcı işbirliği ve özellikle yerel düzeyde etkili toplum katılımıyla hayata geçirilebilmesi, afet bölgelerinde yerleşimlerin fiziksel ve sosyal bakımdan “öncekinden daha iyi kurulması” ile değerlendirilebilecektir.

13 Japonya'da afet yönetimi bilgisi için kaynak: <https://www.bousai.go.jp/index-c.html>

Kaynaklar

- AFAD (T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı), Gökçe, O. & Tetik, Ç. (2012), Teoride ve Pratikte Afet Sonrası İyileştirme Çalışmaları.
- AFAD. (2020). İl Afet Risk Azaltma Planı (İRAP) Hazırlama Kılavuzu.
- AFAD. (2023). Türkiye Afet Sonrası İyileştirme Planı (TASİP) / Taslak.
- AFAD. (2014). Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü.
- Birleşmiş Milletler Afet Risk Azaltma Ofisi/UNDRR. (2009, 2017). Afet Risk Azaltma Terminolojisi (Disaster Risk Reduction Terminology). <https://www.undrr.org/drr-glossary/terminology>
- Birleşmiş Milletler Afet Risk Azaltma Ofisi/UNDRR. (2015). Afet Risk Azaltma Azaltma için Sendai Çerçevesi (SFDRR/2015-2030). <https://www.undrr.org/publication/sendai-framework-disaster-risk-reduction-2015-2030>
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı/UNDP. (2015). Sürdürülebilir Kalkınma 2030 Gündemi. <https://www.undrr.org/disaster-risk-and-2030-agenda-sustainable-development>
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı/UNDP. (2017). İklim Değişikliği ve Afet Risk Azaltma Programlamasına Yönelik Sosyal Zarar Görebilirlik Değerlendirmesi Araçları (Social Vulnerability Assessment Tools For Climate Change and DRR Programming). https://www.adaptation-undp.org/sites/default/files/resources/social_vulnerability05102017_0.pdf
- Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi/UNOCHA. (2016). Dünya İnsani Yardım Zirvesi (World Humanitarian Summit). <https://agendaforhumanity.org/summit.html>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2023). 12. Kalkınma Planı (2024-2028).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Yerel Yönetim Politikaları Kurulu. (2020). Belediyeler İçin Hizmet Rehberleri Serisi/Afetlere Dirençli Kentler Rehberi. <https://belediyehizmetrehberleri.org/rehberler/afetlere-direncli-kentler-rehberi>
- T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Kentsel Dönüşüm Başkanlığı. (2023). İklim ve Afetlere Dirençli Şehirler Projesi. <https://kentseldirenclilik.csb.gov.tr/>
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK).(2024). Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri, 2023.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK).(2023) Kent-Kır Nüfus İstatistikleri, 2022.
- Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu/IFRC. (2020). Hukuk ve Afet Sonrası İyileştirme ve Yeniden Yapılanma Literatür Taraması (Literature Review On Law and Disaster Recovery&Reconstruction) <https://disasterlaw.ifrc.org/media/1684>

Uluslararası Kızıllaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu/IFRC. (2023). Afet Sonrası İyileştirmeye İlişkin Kanunlar, Politikalar ve Planlar: Çok Ülkelili Sentez Raporu (Laws, Policies, Plans for Disaster Recovery: Multi-Country Synthesis Report). <https://disasterlaw.ifrc.org/media/4230>